

OVERDENKING BIJ JONA 2 – ZONDAG 17 MEI 2020

Jonassen – kent u die uitdrukking? Jona doet er alles aan om onder zijn roeping uit te komen. Hij wil er zelfs voor sterven, hij heeft zich overboord laten jonnassen. De kleine Jona wil verdrinken in de grote zee. Maar God zet alle middelen in om hem te achterhalen. Een grote vis slokt hem op. En dan gaat Jona bidden. Maar dat gebed van Jona, daar lusten de honden geen brood van, het is godgeklagd. Het bestaat uit allerlei citaten en aanhalingen uit verschillende psalmen. Daar is op zich niets mis mee. Daar was hij als rechtgeaarde Jood mee opgegroeid en daar kan hij nu in nood op terugvallen. Dat is op zich prima; hier kom ik aan het eind van deze overdenking op terug. Maar nu gaat het even om de *inhoud* van zijn gebed.

Ik moet toegeven: Jona begint goed. 'De profundis' – uit de diepten roep ik tot U, o Heer! Maar dan: het slot. *'Zij die armzalige afgoden vereren, verlaten U, trouwe God. Maar ik zal mijn stem in dank verheffen en U offers brengen'*. Nu breekt mijn klomp. Jona heeft helemaal niets opgestoken van de zeelieden op dat schip. Dat waren heidenen, gojim, niet-Israëlieten, vreemdelingen, maar er was bij hen heel wat meer godsvertrouwen en medemenselijkheid aanwezig dan bij Jona. Ze hebben gebéden, ze hebben er alles aan gedaan om Jona te sparen. Pas toen ze niet anders konden hebben ze hem overboord gezet. Maar dat vonden ze verschrikkelijk, ze vroegen God om vergeving. En toen wind en water gingen liggen, hebben zij God gedankt en offers gebracht.

En Jona? Jona was de enige die niets deed, die niet bad, die niet solidair was. Hij bad niet om vergeving, hij bad niet om hulp, hij bad niet voor het behoud van de zeelui. Niets van dat alles. Zijn kleinheid en hooghartigheid vormen een schril contrast met het humane en het respectvolle van de bemanning, prachtkerels die nog nooit een kerk van binnen hebben gezien.

En nu doet hij daar nog een schepje bovenop en bestempelt hij hen als achterlijke lui die armzalige afgoden vereren! Jona, Jona, je denkt nog steeds dat jij de waarheid in pacht hebt, dat jij God in je zak hebt. Je voelt je verheven boven alle anderen en je kunt je nog steeds niet voorstellen dat er buiten het eigen volk en buiten de kerk soms méér godsbesef en menselijkheid te vinden is dan er binnen... *'Ik zal mijn stem in dank verheffen en offers brengen'*. Mooie woorden, Jona, maar de enigen die tot nu toe gedankt en geofferd hebben zijn die zogenaamde ongelovige zeelieden, die jij geen blik waardig keurt. Je hebt echt niets geleerd van die ontmoeting met de bemanning van dat schip - je bent er blind voor dat God ook met hen bezig is en zij met God.

Zo leert de nood hem bidden. Maar hij is nog steeds de oude Jona, met zijn hele beperkte Gods- en wereldbeeld. Het gebed van Jona is een spiegel en de schrijver van het boekje daagt ons uit om erin te kijken. Hoe zit het met ónze gebeden, psalmen en gezangen? Zit daar niet het risico in, dat we ons ermee afzetten tegen de rest, de anderen? Elke groep - school, bedrijf, sportclub, vereniging, kerk, krijgsmacht - heeft zijn eigen gewoontes, rituelen, ongeschreven regels, en ook zijn eigen jargon, zijn eigen tale Kanaäns. Daar zie ik zeker het mooie en goede van in. Het bevordert de herkenbaarheid en de onderlinge saamhorigheid: als je in de kerk samen bidt en zingt (nu even niet door de corona-crisis...), als je bij het voetballen de yell van je eigen club schreeuwt (nu even niet door de corona-

crisis...), als je van je bedrijf de 'mission statement' onderschrijft, dan voel je: ik hoor ergens bij en wij horen bij elkaar. Dat heeft ieder mens nodig: ergens bij horen. Zich ergens thuis voelen. Maar aan Jona's gebed is te zien, dat er ook iets zelfgenoegzaams en hooghartigs in de vroomheid kan sluipen, waardoor je je als gelovige nét even iets beter voelt dan de rest. Dat zal niemand van ons ooit hardop toegeven, maar het kan er gemakkelijk insluipen. Niets is zo erg als een gelovige met de duimen achter de revers...

Dat is de ene, niet zo mooie, kant van Jona's gebed. Hij blijft zelf nog steeds buiten schot. Hij verschuilt zich achter mooie psalmwoorden. Maar die zijn inhoudsloos zolang hijzelf niet verandert. Er zit gelukkig ook nog een andere, positieve, kant aan, want Jona is niet alleen zwart-wit. Er zijn nuances en dat maakt hem juist zo boeiend en herkenbaar...

De nood leert Jona dus bidden. Nood leert soms ook zwijgen of zelfs vloeken, maar voor nu: nood leert bidden. Dat heeft voor ons vaak een bijmaak, daar vinden we wat van. Dat is geen zuivere koffie. Eerst trekt iemand zich niets van God aan, maar als de nood aan de man komt, dan is God opeens goed genoeg om aangeroepen te worden. Daar zijn we snel klaar mee. Dat kan niet veel soeps zijn. En zo schrijven we iemand af. We lijken Jona wel...

Ondertussen realiseren we ons niet dat alleen God iemand ten diepste kan kennen. Wie weet wat er speelt tussen God en een mens? De bijbel is juist helemaal niet veroordelend op dit punt. In de bijbel is het de gewoonste zaak van de wereld, dat een mens in zijn benauwdheid tot God gaat bidden. God vindt Zich niet te goed om op deze manier 'gebruikt' te worden. Als Jona, als wij dat nu maar eens zouden inzien...

Dat zou ons milder maken, opener, respectvoller.

Nood kan dus leren bidden. Maar wát je bidt, dat leert de nood niet. Dat zal je al eerder geleerd moeten hebben. Bijvoorbeeld door de Bijbelverhalen die onderwijzers en ouders aan jou vertelden als kind. Of door de psalmen en gebeden die je van lieverlee mee ging zingen en zeggen. Hoe kun je tot God spreken, als je dat spreken niet geleerd hebt, als je het niet geoefend hebt, als je geen woorden aangereikt krijgt? Dat is de mooie, sterke kant van Jona's gebed. Hij heeft het allemaal niet van zichzelf. Hij heeft het geleerd. Hij heeft het naar binnen gezongen en gebeden. Flarden van psalmen.

Zoals in het gedicht van Martinus Nijhoff: *'De moeder de vrouw'*.

*Ik ging naar Bommel om de brug te zien.
Ik zag de nieuwe brug. Twee overzijden
die elkaar vroeger schenen te vermijden,
worden weer bureu. Een minuut of tien
dat ik daar lag, in 't gras, mijn thee gedronken,
mijn hoofd vol van het landschap wijd en zijd –
laat mij daar midden uit de oneindigheid
een stem vernemen dat mijn oren klonken.*

*Het was een vrouw. Het schip dat zij bevoer
kwam langzaam stroomaf door de brug gevaren.
Zij was alleen aan dek, zij stond bij 't roer.
En wat zij zong hoorde ik dat psalmen waren.*

*O, dacht ik, o, dat daar mijn moeder voer.
Prijs God, zong zij, Zijn hand zal u bewaren.*

Die Psalmen-zingende schippersvrouw doet de dichter aan zijn gestorven moeder denken, aan het Godsvertrouwen dat zij uitzong. Een hevig verlangen, een groot heimwee maakt zich van hem meester.

Een ander voorbeeld. Als mensen de leeftijd van de zeer sterken bereiken en te maken krijgen met geheugenverlies, dan blijken ze zich de psalmwoorden, die ze in hun kindertijd hebben meegekregen, nog het best en het langst te kunnen herinneren. Wanneer iemand een oude psalm zingt aan hun ziekbed of sterfbed, dan wordt er vaak een hele diepe snaar geraakt.

Zo grijpt Jona, zo grijpen mensen in nood terug op aloude woorden die hen worden aangereikt. Woorden om in te schuilen. Je leven lang neem je er flarden en woorden en zinnestjes van mee - voor in de nood, voor in de diepte.

En over die diepte wil ik het tenslotte nog hebben. De grote zee en de grote vis zijn in Bijbelse taal symbolen voor nood en dood, chaos, dreiging, onderwereld. Het oude Israël moest niets van de zee hebben. Dat was het dodenrijk. Daar huisden grote oer-monsters. Je kunt het enigszins vergelijken met de verhalen over het monster van Loch Ness: ongrijpbaar, onzichtbaar, beangstigend. Dat ontzag voor de zee herken ik wel: denk alleen maar aan het strand van Scheveningen, waar de zee kort geleden vijf ervaren surfers tot zich heeft genomen. De mensen uit de tijd van Jona hebben de grote storm, de diepe zee en de grote vis direct herkend. Daar zitten we zélf soms in, hebben ze gedacht. Ballingschap. Duisternis. Diepte. Lijden zonder uitzicht, zonder uitweg. Daar waar je de wanhoop nabij bent en je het alleen nog maar uit kunt schreeuwen... of met stomheid bent geslagen...

De wereldwijde crisis die we nu doormaken door het corona-virus is in veel opzichten ook zo'n gang door de diepte. De vis spuwt Jona uit op het droge. Hoe komt hij eruit tevoorschijn? Als een ander, beter mens? In geestelijke zin gegroeid, gerijpt, gelouterd misschien? Of is hij nog steeds zijn oude, kleine zelf? Wanneer de crisis ons uitspuwt, hoe en wie zijn wij dan?

Iedereen die Jona 2 leest, kan zich situaties van nood en dood voor de geest halen, toen jijzelf of iemand in je nabijheid door de diepte ging. Soms komt een mens terug in het land der levenden, soms ook niet. Dan daal je af in het dodenrijk. En dan gebruikt de bijbel grote woorden. Woorden die je vaak niet eens durft uit te spreken in de confrontatie met het concrete lijden van mensen. Woorden die we toch niet kunnen missen. Bijvoorbeeld uit Psalm 139: *'Al daalde ik tot de doden af, God zal er zijn, zelfs in het graf'*. Of van Huub Oosterhuis: *'Niemand leeft voor zichzelf, niemand sterft voor zichzelf. Wij leven en sterven voor God onze Heer, aan Hem behoren wij toe'*.

Daarom is Jona 2 in de liturgie van de Paasnacht terecht gekomen, naast al die andere verhalen waarin het ook door de diepte heen gaat: de grote vloed, Noach en zijn regenboog, de doortocht van het volk door de Schelfzee, Naäman gereinigd in de Jordaan, Jezus' doop in diezelfde Jordaan, en tenslotte: Pasen. Opstanding van Jezus, die net als Jona drie dagen in

de schoot van het dodenrijk verbleef... Die ervaring hebben mensen blijkbaar opgedaan in hun omgang met God: ook als ik er niet meer uit kom, kom ik toch Ergens uit.